
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

VINKO PERČIĆ KÉPEI KÖZÖTT

B E L A D U R A N C I

Zágrábban a Jezsuita téri múzeumi központban nemrégiben dr. Vinko Perčić képgyűjteményét állították ki. A tárlatra sokféle fölfigyeltek, Szabadkán azonban valósággal felborzolta a kedélyeket. Dr. Vinko Perčić szabadkai orvos ugyanis 1936 óta gyűjtötte a művészeti tárgyakat, azzal az eltökélt szándékkal, hogy majd egy múzeumnak is alkalmas házzal egyetemben szülővárosának adományozza őket. Hogy a képek végül is Zágrábba kerültek, az újfent szellemi életünk – mindenekelőtt anyagi természetű – nyomorúságának a bizonyítéka.

Nem ez az első ilyen eset Szabadkán, s bizonyára nem is az utolsó. Szinte vitatkozni sem érdemes róla – elszomorító, hogy a Perčić-ügy is csak egy lezárt akta lett a többiek sorában –, ezen sorok írója is csak mintegy emlékeztetőül sorolja fel, hogy elröppent innen Ivan Sarić csodálatos aeroplánja, hogy dr. Joca Milekić gyűjteményének, az ún. bácskai múzeumnak a tárgyait is széthúzták, hogy a Buljovčić család hagyatéka sem került soha haza Szarajevóból. Oláh Sándor élete végén a szó szoros értelmében nélkülözött, nem volt, aki felvásárolta volna munkáit, hogy némileg jobbítson a festőhöz méltalan életköriülményeken. Arra sem talált senki módot, hogy az ezer szállal Szabadkához kötődő Hangya Andrásnak még életében létrehozzák a gyűjteményét, s úgy tűnik, ez az elképzelés a Hangya-képek szakértőjének és gyűjtőjének, Nagy Ferencnek a halálával végleg megvalósíthatlan marad. Baranyi Károly hagyatéka is lényegében kallódik, ami még mindig jobb, mint ha művei olyan sorsra jutottak volna, mint szobra, az Oroszlán a palicsi parkban, amelyet Branko Ružić hatalmas kőkompozíciója mellett mindenki csak közönséges pulikutyának néz. Husvéth Lajos, Ana Bešlić és Bosán György alkotásai is raktárban várják a jobb idöket, fennállásának negyvenedik évfordulójára pedig a szabadkai Városi Múzeum kiállítótér nélkül maradt.

Válságos világunkban nem csoda, ha nemcsak a pénz értéktelenedik el. A művészi alkotás is elsősorban áruvá vált, melyet szinte kizárólag gyűjtők vásá-

rolnak, s csak kevés igazi műértő jut hozzá. A gyűjtők között, sajnos, többen vannak olyanok, akiknek csak pénzük van, nem is csoda, hogy a műtárgyak piacát akkora mértékben árasztotta el a giccs, mint még soha. De nemcsak a pénzes vásárlók kedveznek a giccs burjánzásának, a giccstermelők nagyon jól ki tudják használni a modern művészetnek azt a sajátosságát, hogy igencsak liberális az alkotói eljárások tekintetében. A műtárgyak szerelmesének a hitvány portéka tömkelegéből kell kiválogtnia az értékes darabokat, s ez még akkor sem könnyű feladat, ha a gyűjtőnek hajlama van a művészetek iránt. Éppen ezért, mondanom sem kell, nem mindig a „hálátlan utókor” a bűnös, ha egy-egy hagyatékra nem tart igényt. Az viszont nagyon fontos lenne, hogy szakértők csoportja elbírálja a képgyűjteményeket, s ennek módjára szabályzatot is ki kellene dolgozni, hogy amennyire lehetséges, egzakt mércékkel és egzakt gazdasági mutatók segítségével felbecsüljünk minden hagyatékot, hogy ne csak a társadalom számlájára írják minden alkalommal, ha veszendőbe megy egy-egy kollekció. Nincsenek felbecsülhetetlen, csak felbecsületlen értékű gyűjtemények.

Dr. Vinko Perčić gyűjteményéről is sokáig csak annyit tudtunk, hogy „felbecsülhetetlen”. Hogy valójában milyen, az csak most derül ki, amikor első ízben került közönség elé Zágrábban, mert most már nemcsak a feltételezések vagy a hangzatos nevek alapján bírálhatjuk el, a kétszáznyolcvanöt kiállított tárgy önmagáért beszél. Már az a tény is sejteti értékeit, hogy a kiállítást a szakma kiválósága, dr. Vinko Zlamalik művészettörténész rendezte meg, a tárlatot látva azonban elmondhatjuk, hogy a hitvány kézművesmunkáktól a valódi, örök életű műalkotásokig minden megtalálható benne, de az időálló darabok vannak túlsúlyban. Biztosan van a gyűjteménynek sok olyan darabja, amely soha többé nem kerül közönség elé, de még több, az olyan, amely ennek a szabadkai műgyűjtőnek a kifinomult ízléséről tanúskodik. Elég ha megemlítjük, hogy a kiállítás plakátján Toulouse-Lautrec Énekesnője látható, természetesen a Perčić-adományból. A mintegy háromszáz kiállított tárgy a figyelmes szemlélőt meglepheti szokatlan értékeivel, s a művészettörténészt sem csupán egy-egy alkotó opusa nyűgözi le, hanem az elmúlt száz év festészettörténetének értékes mozaikkockáival ajándékozza meg.

Vinko Perčić kollekciója ún. komplex gyűjtemény, s talán az ilyenek árulnak el legtöbbet a gyűjtő személyiségéről. Felismerhető bennük a már-már szenvedéllyé fokozódó vonzalom a művészi tárgy iránt, megmutatkozik a társadalmi réteg, amelyhez tartozik s a kor is, amelyben él. De még finomabb árnyalatokat is észrevehetünk: milyen a gyűjtő viszonya az alkotómunkához, az egyes stílusok jellegzetességeihez, a konstans értékekhez és az avantgárd bizonytalanságaihoz. Ezek a gyűjtemények gyakran nem a gyűjtő tudatos munkájának eredményeképp lesznek egységesek, hanem a szép tárgy elbűvöltjének személyisége teszi egybetartozóvá a látszólag semmi közöset fel nem mutató munkákat.

Ilyen egészekként azonban számunkra azért is érdekesek a komplex kollekciók, mert gyakran egy életút személyes, megrázó dokumentumai is kirajzolódhatnak előttünk.

A vajdasági komplex gyűjtemények tárgyai az európai nagyvárosokból vagy az ismert fürdőhelyekről kerültek ide. Csak keveseknek volt értékes családi gyűjteményük, amelyet gyarapítani lehetett. A polgárosodás kezdetén a művészeti alkotásnak jelentős szerepe lett az üzletkötésekben. A vizitek alkalmával az üzletember a polgári házak ebédlőjében látható festmények alapján felbecsülhette leendő társának a hitelképességét. A képek titkos üzeneteket közvetítettek, s a beavatottak tudták, melyek azok, amelyek például hazafias érzelmekről árulkodnak. De kibeszélték ezek a festmények a vallási érzületet, a Bécshez való viszonyulást, de még az üzleti hajlamot és érdeklődési kört is, némelyekből azt is ki lehetett olvasni, érdekelt-e tulajdonosuk a tengerentúli befektetésekben. Mindenekelőtt pedig a képek értéke adta meg azt az anyagi hátteret, amely az üzletkötést kockázatmentessé tette. A képgyűjtemény a gazdagság szimbóluma is volt, hatalmat jelképezett. Persze, ezzel a funkciójával vissza is lehetett élni. A polgár, aki minden haszontalanságra sajnálta a pénzt, képeket szívesen vásárolt, mert a festmények nagyon is alkalmasak voltak arra, hogy a gazdagság látszatát keltsék, s igen gyakran csak a cifra nyomorúságot jelentették.

A magyar festők képeit az itteni polgár a pesti szalonokból és műtermekből szerezte be, a munkákat a divatos képzőművészek, akik a vezető réteg kegyeltjei voltak, gyakran megrendelésre gyártották le. Nálunk a két világháború között jelentek meg a közvetítők, s abban az időben főként ők bonyolították le a műalkotás-kereskedelmet. Lyka Károly érzékletesen írja a korabeli állapotról: „... úgy megnőtt a becsületük, hogy a műkereskedők, hogy megbízóikat kielégítsék, kénytelenek voltak Nagybányára utazni, ahol összeszedték a magántulajdonba került képeket, s vadásztak ilyesmire másutt is Erdélyben. Kisült, hogy a valóban művészinek elismert képet egészen biztosan el lehet adni, még ilyen gazdaságilag elgyöngült időben is. Igaz, hogy néha jócskán kell erre várni” (*Festészetünk a két világháború között*. Képzőművészeti Alap, Budapest, 1956).

Az 1923-ban Szabadkán megalakult Vajdasági Képzőművészek Egyesülete azt a célt tűzte maga elé, hogy harcoljon a hamisítványok ellen, amelyek elárasztották a piacot. A pénz elértéktelenedésének idején ugyanis a műalkotás volt a legerősebb valuta, s ez a hamisítókat „munkára” ösztönözte. Még ismert művészek is megtették, hogy saját kelendő képeiket újra megfestették, motívumaikat több festményen variálták.

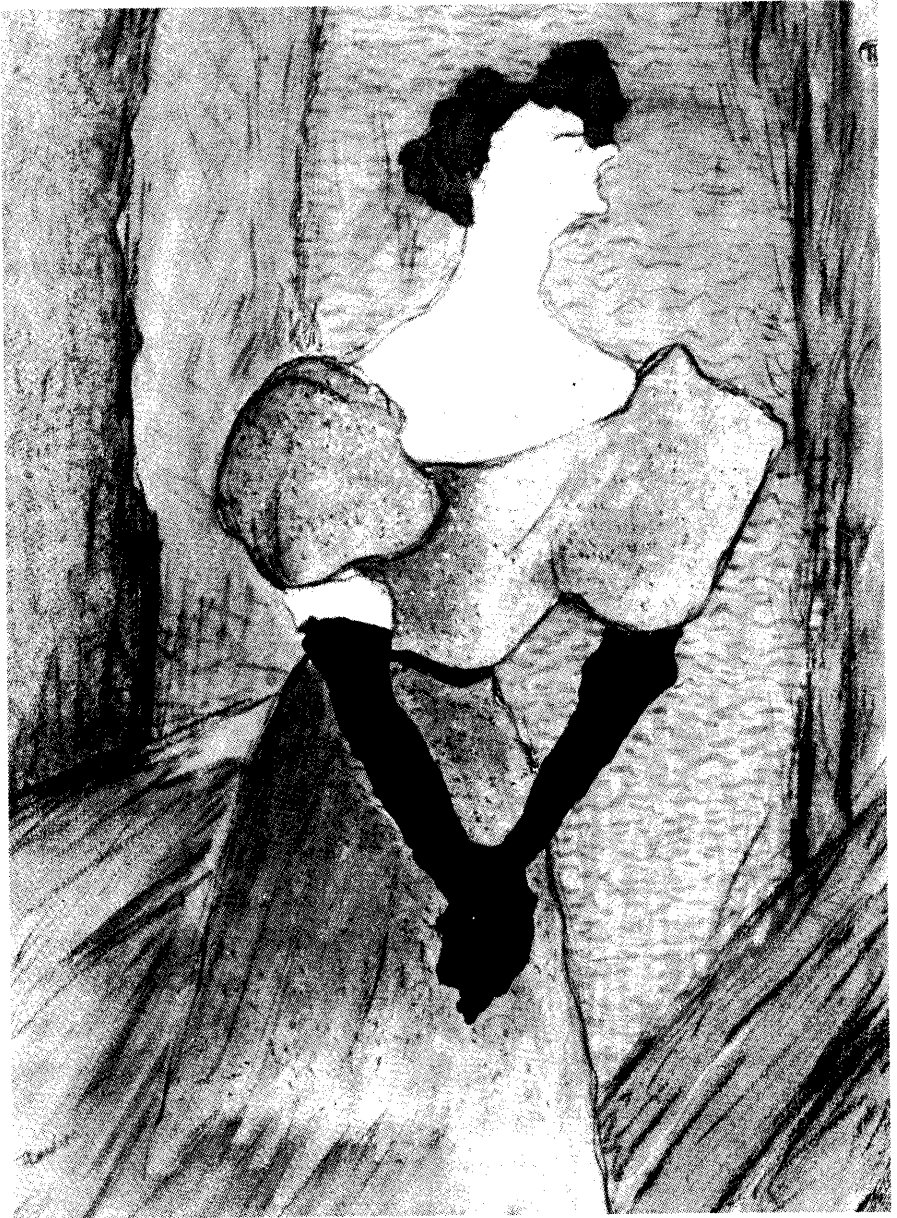
Az itteni gyűjtők ritkán „szakosodtak”, érdeklődésük széles körű volt, a lakhelyük környékén élő képzőművészek munkáit azonban nem kedvelték, s szinte irtóztak a két háború közötti avantgárdtól, viszolyogtak a szociális te-

matikájú képektől. Legnagyobb tartották az európai mestereket vagy azokat, akik hasonlítottak rájuk, ezenkívül az alföldi festőket értékelték, a nagybányai, a szolnoki, a kecskeméti művésztelep alkotókeret. De a Nemzeti Szalon vándorkiállításán részt vevő nagy „nevek” munkái, valamint meglepő módon a „nagy magányosok”, Nagy István, Koszta József, Nagy-Balogh János és Tornyai János alkotásai is nagy népszerűségnek örvendtek.

Szajkó István: Vinko Perčić portréja, 1978

Vinko Perčić is azt a célt tűzte maga elé, hogy komplex gyűjteményt hozzon létre. Művészetkedvelő volt, vonzották a kiállítások és a régiségkereskedések, de sok kortárs képzőművész is jó barátja volt, s tőlük szívesen vásárolt. Az idők folyamán mind kritikusabban viszonyult a műalkotásokhoz, mindjobban megválogatta a képeket, ugyanakkor mindjobban hatalmába kerítette az megszállottság is, hogy gyűjteményét az utókorra kell hagynia. Elkezdett portrékat gyűjteni, főként saját arcképeit. „Ilyesmit még a leghíresebb gyűjtőknél is ritkán látunk – emelte ki Vinko Zlamalik. – Hatvan festővel készítette el a portréját, s mindenki saját alkotói módszerével és látásmódjával hozta létre a képet.” Ahogyan a műélvezőből egyre inkább kifinomult izlésű műértő lett, úgy épült be saját személyisége is, a szó szoros értelmében, művészeti tárgyként, a gyűjteménybe. Módszere nem volt szelektív, nemzeti, tematikus, motivikus vagy időbeli korlátokat nem ismert. Kiállítása alapján jól kivethető, hogy kez-

Toulouse-Lautrec: Énekesnő

detben azokat a festőket – Benczúrt, Székelyt, Lotz Károlyt, Paja Jovanovićot, Uroš Predićet – kedvelte, akiknek a munkái a tízes években még kisgyerekként közel kerültek hozzá, s valószínűleg csak későbbi grazi, párizsi, londoni, zág-rábi tanulmányútjai során fedezi fel a modern képzőművészetet. Az első világháború előtti és a két háború közötti alkotások mellett megtalálhatjuk kortársainak műveit is, akik gyakran személyes ismerősei voltak.

A kiállítás létrehozója, Vinko Zlamalik külön csoportba sorolta a jugoszláv szerzőket, a magyar festőket, a francia alkotókat (Degas, Gauguin, Bonnard, Matisse, Chagall, Derain, Léger, Toulouse-Lautrec stb.), Rembrandt, Goya, Picasso, Dalí, Henry Moore és mások grafikai lapjait, valamint a naiv festőket, Emerik Feješ, Ivan Generalić, Ivan Rabuzin, Ivan Lacković Croata, Vangel Naumovszki, Dragan Gaži, Ivan Večenaj és a szabadkai Milodanović nővérek munkáit.

A tárlaton hatvanhárom jugoszláviai festő százhuszonnyolc munkáját láthatjuk, a múlt századtól máig, az akadémiai realizmustól, a Müncheneri Kör, illetve a Zemlja csoport alkotóitól egészen a napjainkban is alkotó művészekig. Vlaho Bukovac, Celestin Medović és Emanuel Vidović munkái mellett Milan Konjović, Petar Lubarda, Milić od Mačve, Petar Dobrović, Milo Milunović, Zlatko Šulentić, Vilko Gecan, Oskar Herman, Zlatko Prica, Ferdinand Kulmer, Nives Kavurić-Kurtović és mások alkotásai sorakoznak, s megtalálhatjuk itt szülőföldjének alkotóit is, Hangya Andrást, Petrik Pált, Szilágyi Gábort, Oláh Sándort, Farkas Bélát, de a még ma is fiatal művészeket is. Számunkra mindenképpen felfedezés Vlado Veličković két 1950-ben keletkezett akvarellje, mert az egyik a Bagolyvárat, a másik a palicsi női strandot ábrázolja, de ott van a közelben az a forrás is, amelyet Ivan Tabaković festett meg ugyanabban az évben. Érdekes lenne kideríteni, hogyan került Veličković Milan Konjović, Ante Abramović, Dobrica Ćosić és Oskar Davičo társaságában az egyetlenegyszer megrendezett palicsi művésztelepre, akkor, amikor még fiatal alkotó volt, hiszen majd csak két év múlva tör be az ország képzőművészeinek élvonalába.

A francia anyag természetesen lenyűgöző, mégis egyetérthetünk Vinko Zlamalik megállapításával, hogy a magyar festők munkái – Ligeti Antaltól (1823–1890) Szász Endréig – a legértékesebb részét képezik a kollekciónak, s egyaránt élményt jelentenek a művészettörténészek és a nagyközönség számára. Több mint ötven festő kilencven munkáját láthatjuk a tárlatnak ebben a részében, s ezekből a gyűjtő alapos tárgyismeretére és letisztult ízlésére ismerhetünk.

Természetesen még a kiállításnak ezt a részét sem tudjuk teljes egészében idevarázsolni, a kiállított tárgyak értéke azonban elengedhetetlenné teszi, hogy legalább húsz-egynéhány nevet föltétlenül megemlítsünk. Az expresszionizmust az olasz Novecento stílusjegyeivel mesterien ötvöző Aba Novák Vilmos 1933-ban készült festménye erőteljes koloritású, kiváló alkotás. A századforduló népszerű festőjének, Bihari Sándornak egy korai plein air-képe érdemel

figyelmet. Czóbel Béla, aki fauve-ista tűzijátékával ejtette ámulatba 1906-ban Nagybányát, Virág című, égő színekben pompázó képével kapott helyet Perčić gyűjteményében, amelyet alkotóerejének teljében, 1934-ben festett. A poszt-impresszionista Csók Istvánnak a Züzü-portrészorozatból látható egy képe a kiállításon, de ott van a Paál László és Munkácsy baráti köréhez tartozó Deák-Ébner Lajos is, aki döntő hatást gyakorolt a szolnoki művésztelep megalakulására, az ún. alföldi festészet létrejöttére. Egy József a tárlat „gyöngyszeme”. 1909-ben keletkezett Vásárosok című képével rijekai szállásadójának fizetett, amikor Pechán Józseffel együtt a tengerpartot Rijekától Dubrovnikig bejárta és festett, valószínűleg 1910–1913-ban. Nem tudom biztosan, de bennem fölmerült a gyanú, hogy a másik kiállított kép, a Badacsony, csak egrys modorban van megfestve, nem állítom, hogy hamisítvány, de kételyeim támadtak a hitelességét illetően. A kiállításon szerepel még Ferenczy Károly Kikötő csónakkal című képe, amely a festő jellegzetes kézjegyét viseli magán, továbbá Fényes Adolf 1903-as keltezésű Szolnoki utcája, amely esztétikai erői mellett dokumentumértékű is. A két háború közötti magyar festészet jelentős egyénisége. Kmetty János Reggeli című, valóban értékes festményével hívja fel magára a figyelmet. Itt láthatjuk Koszta Józsefnek, a „nagy magányos”-nak a festményeit is, amelyeken a temperamentumos ecsetkezelés és a harsány színek a Szentés környéki szállások emberének drámaian megrázó élete elevenedik meg. S a festők sorában jelen van a precíz kidolgozású romantikus felhangú tájképek megalkotója, Ligeti József is – annál a Markó Károlynál tanult Firenzében, akinél a bánáti biedermeier festő, Konstantin Danil is – s aki pedagógus és custos volt, többek között Munkácsy Mihály támogatója. Nem hiányzik innen a Vajdaságban igen népszerű Magyar Mannheimer Gusztáv sem, aki Bécsben Markart-tanítvány volt, s később Benczúr Gyulához és köréhez tartozott. Mészöly Géza Csónak a parton című festménye méltóképpen reprezentálja ezt a múlt század hetvenes éveiben jelentős munkákat létrehozó festőt, a Tisza és a Balaton megszállottját, aki szinte portrékat festett a tájról. Itt láthatjuk a korai kubizmus és a szegények világának elkötelezettjét, Nagy Balogh Jánost is, rajzaival. Perčić hagyatékában két kiváló Nagy István-pasztell is megtalálható, az Erdélyi öregasszony és a Virágok. Nemes Lampért Józsefnek is két festménye található meg a tárlaton, azzal, hogy az 1916-ban keletkezett az igazán értékes. Nemes Lampért egyébként a magyar festészet sajátos figurája, aki 1916-ban és 1917-ben a Nemzeti Szalonban, 1920-ban pedig Berlinben állította ki munkáit, s nagy hatást gyakorolt Uitz Béla és Kmetty János festészetére. Paál László, aki ma talán még barátjánál, Munkácsynál is híresebb festő, Gyümölcsös című képét 1972-ben festette, alkotóerejének teljében Barbizonban, ahol élete végéig ott maradt. A Terasz című Rippl-Rónai-kép méltóképpen reprezentálja festőjét, akinek a munkái még Gauguin érdeklődését is fölkellették, s akit Maillol, Bonnard és M. Denis, a Nabis-csoport tagjai is befogadtak, s barátjuknak tar-

Rippl-Rónai József: Terasz

tottak. A kiállításon Rubovics Márk nálunk népszerű zsánerképeivel szerepel, de ott van Festők a Dunán című képével a magyar modern festészet jelentős egyénisége, Szőnyi István, továbbá a népszerű Spányi Béla is. Thorma János Hazafelé című képe a nagybányai művésztelep alapító tagjának minden jellegzetes ismertetőjeleit magán viseli. Szász Endre Megkínzott című grafikájáról ráismerhetünk a szürrealista grafikus és illusztrátor kézjegyére, de a másik kiállított kép, a Vadkacsavadász dilettáns kézművesmunka, egész biztosan hamisítvány. Az alföldi festők jeles képviselőjének, Tornyai Jánosnak az Erdei tisztás c. képe a gyűjtemény legértékesebb darabjai közé tartozik. A Székely Béla-tanítvány és a Hollósy-kör tagja, Vaszary János légiés A teraszon és A parkban című akvarelljei is a festő legjobb munkái közé tartoznak, s újfent meggyőződhetünk róla, hogy szerzőjük nem véletlenül volt egyaránt kedvence a műértőknek és a nagyközönségnek. Úgy érzem, ebből a felsorolásból nem maradhat ki Mednyánszky László, Rudnay Gyula, Kernstok Károly, Márfy Ödön, Bernáth Aurél, Berkes Antal, Pataki László, Iványi-Grünvald Béla, Herman Lipót, Krusnyák Károly és Eisenhut Ferenc neve sem.

A kiállításról szólva nem kerülhetjük meg a Perčić-portrékat sem. Az első

1936-ban keletkezett, s csak egy titokzatos J. H. szignatúrával van ellátva, ezt követi a többi, melyek között silány vázlatok, dilettáns munkák és kiváló alkotások egyaránt találhatók. A jelentősebbek közül kiemelhetjük Szajkó István, Radmila Radojević, Szilágyi Gábor, Vinkler László, Milić od Mačve, Božidar Lakac, Katarina Tonković és Milan Konjović festményét, valamint Nesto Orčić Perčić-szobrát. Bármennyire is érdekes végignézni ezeket az arcképeket, el kell mondanunk, hogy a gyűjtemény egésze sokkal többet elárul a képeket adó-vevő, cserélő, a művészetért rajongó, műalkotásait megválogató és megőrző emberről, mint maguk a portrék.

Vinko Perčić gyűjteménye nem helyi jellegű tehát, hanem univerzális értéket képvisel – ez jelenthetne talán egyedül némi vigaszt azoknak, akik úgy érzik, hogy ezeket a műveket kiszakították természetes környezetükből. De talán nem ártana jobban odafigyelni kulturális értékeink sorsára. Szabadkának ma is vannak képzőművészei, akik a mostoha körülmények ellenére is jelentős alkotásokat hoznak létre, a szó szoros értelmében helyet követelve maguknak. Talán még turisztikai szempontból sem lenne érdektelen, ha a Palicsi-tó partján üresen tátongó építészeti remekeket kiállítótermeknek, múzeumoknak rendeznék be vagy más művészeti tevékenységnek adnának helyet bennük. Hogy Szabadka végre igazán azzá lehessen, ami: a kulturális értékek városa.

T. É. fordítása